HOE TRAINEN WATERSCHAPPEN OP CALAMITEITEN?

NÉT ECHT!

OEFENEN IS GEEN SPELLETJE

Waterschappen krijgen regelmatig met – ernstige en minder ernstige – calamiteiten te maken. Van bedreigend hoogwater tot kapotte zuiveringsinstallaties. Hoe trainen zij op zulke onverwachte gebeurtenissen? En wat kunnen ze daarbij van elkaar leren?

Tekst Marloes Hooimeijer
Beeld Waterschap Groot Salland

Woensdag 30 oktober. Er vliegt een F-16 laag over het gebied tussen Zwolle en Kampen. Het water in de IJssel blijft maar stijgen. De uiterwaarden staan inmiddels blank en de dijken raken steeds ernstiger beschadigd door *piping* (zandmeevoerend kwelwater). Na calamiteitenoverleg tussen Waterschap Groot Salland, het ministerie van Defensie en de Veiligheidsregio IJsselland is besloten de F-16 luchtbeelden te laten maken om de schade aan de dijken beter te kunnen beoordelen. Op de grond schiet de Nationale Reserve het leger van vrijwillige dijkwachters te hulp bij 24/7-dijkinspecties. Wellen worden afgedicht, dijken verzwaard, waterkeringen gesloten en sluizen verstevigd.

HOOGWATEROEFENING CONECTO

Het is nét echt, maar het is allemaal onderdeel van de gezamenlijke hoogwateroefening Conecto, die waterschap, ministerie en veiligheidsregio eind vorig jaar hielden. Vier weken lang – uniek in Nederland – was de calamiteitenorganisatie van het Waterschap Groot Salland er zoet mee en daarmee ook calamiteitencoördinator Auke de Ridder. Hoogwater is een reëel risico in de Veiligheidsregio IJsselland: bijna jaarlijks is er sprake van een hoogwatersituatie op de IJssel. Reden te meer voor 'multidisciplinaire oefening'. De Ridder kijkt tevreden terug: "Een oefening die maar één dag duurt kan een soort acteerlesje lijken, maar met zo'n grote, langdurige oefening gaat het scenario, de calamiteit echt leven. De deelnemers ondervinden wat de uitwerking van hun handelen is. Zo gaat de leercurve door de hele oefening heen. Ze kunnen ook leren uit eerder falen tijdens de oefening."
Aan Conecto ging volgens De Ridder een jaar voorbereidingstijd vooraf. "We werkten het scenario in het geheim uit. Voorafgaand aan de oefening hebben deelnemers op zowel bestuurlijk als ambtelijk niveau ook al met elkaar kennisgemaakt en bij elkaar in de keuken gekeken. Ze werken normaal in verschillende 'bestuurlijke' werkelijkheden, maar zijn wel van elkaar afhankelijk. Samenwerken is dus een *must*, wat tijdens een realistische oefening als Conecto duidelijk naar voren komt."

VERPLICHTING WATERWET

Hoogwater spreekt tot de verbeelding, maar ook andere gebeurtenissen vallen onder de calamiteitenplannen van waterschappen. Zoals vervuiling van het water, vissterfte, (dreigende) scheuren in dijken, kapotte zuiveringsinstallaties, persleidingen of waterkeringen. Maar ook problemen in informatievoorziening, door een aanval van *hackers* op de database bijvoorbeeld, of personele onderbezetting, bijvoorbeeld door een epidemie. >

Vier weken duurde hoogwateroefening Conecto rond de IJssel

Om dit soort problemen het hoofd te bieden hebben waterschappen een calamiteitenorganisatie. Daarin kunnen medewerkers andere dan hun reguliere taken vervullen. Zo is er bij calamiteiten een operationeel leider (vaak een directeur), die advies krijgt van verschillende sectiehoofden. Maar er is ook sprake van actieteams, scenariodenkers (wat kan er gebeuren en wat doen we dan?), situatierapporteurs en informatiemanagers. Stressbestendigheid en daadkracht in crisissituaties zijn belangrijke selectiecriteria voor een plek in de calamiteitenorganisatie.

VERPLICHTING

Artikel 5.29 lid 1 van de Waterwet verplicht waterschappen zorg te dragen voor 'het houden van oefeningen in doeltreffend optreden bij gevaar'. In hun jaar- of meerjarenprogramma opleiden, trainen, oefenen (OTO) leggen zij vast hoe vaak en waarop getraind wordt door hun calamiteitenorganisatie. Afhankelijk van de (sleutel)rol moeten deelnemers hiervoor minstens twee of drie dagen per jaar beschikbaar zijn.

Die trainingen zijn afwisselend: van een halve dag tot meerdere weken, individueel of als team, al dan niet samen met andere organisaties (zoals defensie en veiligheidsregio), theoretische of praktijkoefening, gericht op rolspecifieke of algemene 'crisiscompetenties', zoals crisiscommunicatie en crisisoverleg. Het aantal opleidingsactiviteiten verschilt per waterschap: bij het Waterschap Groot Salland zijn dit er tien à vijftien per jaar, in Delfland waren dit er afgelopen jaar ruim vijftig.

Naast die geplande opleidingsmomenten is er volgens De Ridder ook sprake van 'training in de calamiteit'. Zoals afgelopen december, toen de rioolwaterzuiveringsinstallatie in Kampen meer vervuild water te verwerken kreeg dan waarvoor zij gemaakt is. "Na het calamiteitenoverleg bleven betrokkenen nog even zitten om te bespreken wat ze uit de gekozen aanpak tot dan toe geleerd hadden en wat er beter zou kunnen voor een volgende keer."

Vier waterschappen in Zuid-Holland (Rijnland, Hollandse Delta, Delfland en Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard) werken al sinds 2009 samen op OTO-gebied. Robin van der Valk, calamiteitenadviseur van het Hoogheemraadschap van Delfland: "We hebben samen een basiscursus crisisbeheersing ontwikkeld voor alle nieuwe mensen binnen onze calamiteitenorganisaties. Die bestaat uit een e-learningmodule plus een gezamenlijke praktijkdag. We verzorgen ook gezamenlijke trainingen voor mensen in dezelfde functies, zoals de scenariodenkers, communicatiemensen of juristen. Op die manier zijn ze ook uitwisselbaar bij calamiteiten – door pools te vormen. Stel dat er in vakantietijd een zware calamiteit is, en er veel mensen weg zijn, dan kunnen we bij elkaar inspringen."

Arno van Loon, senior beleidsadviseur crisisbeheersing van Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard (HHSK), voegt toe: "De gezamenlijke trainingen zijn competentiegericht. Die behoefte komt ook steeds vaker uit evaluaties naar voren. Vroeger wilden ze vooral váker oefenen, inmiddels zitten die algemene crisisvaardigheden er wel in en willen ze bijvoorbeeld een nog betere voorzitter van het actieteam of situatierapporteur worden. Vier waterschappen samen maken ook meer en verschillende crisissituaties mee dan één. Dit biedt meer mogelijkheden om van elkaars kennis en ervaringen te leren. Het maakt trainingen uitdagender en voorkomt oefenmoeheid."

OVER DE GRENZEN

Als het aan Van Loon en Van der Valk ligt, wordt deze manier van werken, die over de grenzen van waterschappen heen gaat, nog verder doorgevoerd. Er zijn al diverse initiatieven in die richting. Zo komen alle calamiteitencoördinatoren een aantal keer per jaar bijeen om ervaringen (óók met opleiden) uit te wisselen en heeft de Unie van Waterschappen als ambitie om richting 2020 te komen tot een gedeeld leerprogramma, onder meer met *pools* van oefenleiders en evaluatoren, en een gedeeld expertiseprogramma voor het opbouwen van een kennisnetwerk en expertteams. Van Loon: "De bedoeling is dat er meer samenwerkingsverban-

SAMEN STERKER: ZUID-HOLLANDSE WATERSCHAPPEN OP OEFENING MET VEILIGHEIDSREGIO'S

Het project *Samen Sterker* was een twee weken durende oefening afgelopen najaar van de verschillende Zuid-Hollandse veiligheidsregio's en Defensie, waaraan ook de waterschappen deelnamen.

In het scenario werd de provincie geteisterd door onophoudelijke regenval, gecombineerd met springvloed.

Van der Valk (Delfland): "Zo'n oefening met meerdere veiligheidsregio's zou van mij jaarlijks mogen. Waterschappen zijn een beetje een vreemde eend in de bijt: omdat we niet dagelijks met calamiteiten te maken hebben, dreigen we soms door andere partijen in de veiligheidsregio over het hoofd te worden gezien."

Maar niet in deze oefening, zegt Van Loon (HHSK): "De waterschappen hebben enerzijds met elkaar de inzet van defensie geoefend: noodbruggen aanleggen, nooddijken bouwen, inspecties uitvoeren. Anderzijds was het een *tabletop* systeemoefening voor de regionale en interregionale teams van de veiligheidsregio's, waarin onze dijkgraaf namens de waterschappen met de burgemeesters om tafel zat om de dilemma's te bespreken en knopen door te hakken."

den als de onze komen en ook meer verbindingen tussen die verbanden; daar zijn er nog niet zo gek veel van. Terwijl dat juist kansen biedt om leerpunten met elkaar te bespreken, zoals van grote oefeningen als Conecto en Samen Sterker (zie kader *Samen sterker*, red.)."

CRISISCOMMUNICATIE

De drie calamiteitentrainers zijn het erover eens dat als het in de praktijk érgens op misgaat, het vaak te maken heeft met informatiemanagement. Reden te meer om elkaar goed te kennen en andere partijen in het 'tegenspel' tijdens de oefening te betrekken. Dat kan niet altijd, maar als je er een echte brandweer-, politieman of gemeenteambtenaar bij kan halen, wordt de situatie alleen maar waarheidsgetrouwer. Pas dan leren partijen elkaars taal en terminologie kennen. Van Loon: "Als wij het hier bijvoorbeeld over een waterpeil van 3 meter hebben, moet je aan de gemeente uitleggen dat dit betekent dat er 10 centimeter water op straat staat." Ook extern is het belang van adequate crisiscommunicatie groter dan ooit. "Vroeger was vooral de technische kant van calamiteiten reden om op te schalen," zegt De Ridder, "maar nu kunnen uitvoerige aandacht voor de calamiteit in de (sociale) media en toenemende ongerustheid onder burgers al reden genoeg zijn, ook al is de situatie technisch niet echt verslechterd."

Van der Valk: "Het voorbeeld van de brand bij Chemie-Pack in Moerdijk komt regelmatig in de trainingen terug. Daar zei de burgemeester direct dat er geen gevaarlijke stoffen waren vrijgekomen, wat hij nog helemaal niet kon weten en wat ook niet aannemelijk was. Bij ons krijgen de communicatiemensen in trainingen mee: als je dingen niet weet, geef dat ook aan. En we hebben de afspraak dat feitelijke informatie op ieder moment – zonder toestemming van de dijkgraaf – getwitterd mag worden."

SPIELEREI

"Om een realistisch crisisscenario te oefenen, moet het waterschap ook realistisch zijn in de tijd die het ervoor uittrekt", vindt De Ridder. Een grootschalige oefening als Conecto moet tot 'in de hoogste regionen' gedragen worden. "Secretaris-directeur en dijkgraaf moeten bereid zijn de agenda's van de deelnemers en die van henzelf ervoor vrij te maken. Natuurlijk reageren andere waterschappen ook wel terughoudend als ze horen dat Conecto vier weken duurde. Soms wordt oefenen toch nog een beetje als *Spielerei* gezien. Maar wij hebben dat weten om te buigen: iedereen is er hier van overtuigd dat goede calamiteitenzorg betekent dat je steeds opnieuw toetst of je je zaken in de 'lijn' goed voor elkaar hebt. Doordrongen van die urgentie, zijn de medewerkers zich ervan bewust dat herhaaldelijk oefenen een wezenlijk onderdeel van het normale werk is." |